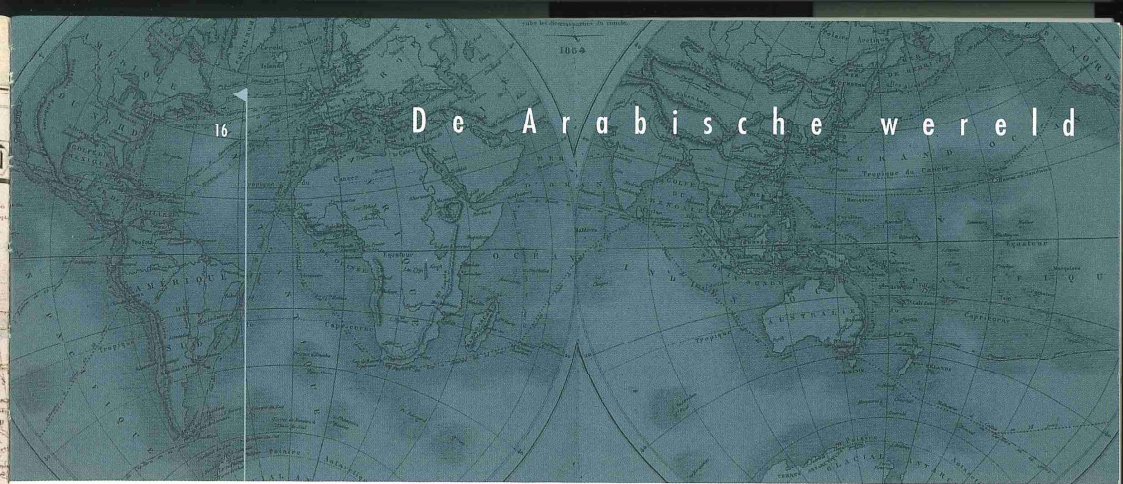

ASIE

De Arabische wereld

- ▶ **Cours d'Arabe vulgaire : Première Partie 1° Éléments de grammaire Arabe, 2° Thèmes avec vocabulaire Français - Arabe par A. Gorguos. - Paris : L. Hachette et Cie, 1857. - 303p.**
Herkomstgegevens: potloodnotities van Guido Gezelle; lakstempel (p. 302) van de *matran* (= eerste medewerker van de patriarch van Antiochië, Alexandrië en Jeruzalem).

GGB 251

Bijstukken

- ▶ **Taalfiches met Arabische notities.**
Drie bladen (verschillend formaat), autografen van Guido Gezelle.

GEZELLEARCHIEF, FILOGIE III, IV
- ▶ **Arabisch diploma met benoeming van Guido Gezelle tot kanunnik van Jeruzalem door Mgr. Macarios Hadade, 20.09.1859.**
Handschrift, met stempel van de *matran*.

GEZELLEARCHIEF, CORR.
- ▶ **Inleiding op *Kleingedichtjes*.**
Autograaf handschrift van Guido Gezelle, één blad (211 x 134 mm); keerzijde is huiswerk van Edmond Deckmyn.
Met verwijzing naar de Arabische modellen.

GEZELLEARCHIEF, HANDSCHRIFTEN (VOORL.) NR.182
- ▶ **XXXIII kleingedichtjes van den E.H. Guido Gezelle, Pbr., Professor in 't Kl. Seminarie te Rousselaere. - Rousselaere : Stock-Werbroeck en Zoon, 1860. - Niet gep.**
Eerste editie

► **Driemaal XXXIII Kleengedichtjes, mitsgaders een deel rijmreken, nageldeuntjes, spakerlingen, en diergelijk gestrooi, van Guido Gezelle.** – Rousselaere : by Julius de Meester, boekhandelaar, 1881. – Niet gep.

Derde vermeerderde uitgave.

Herkomstgegevens: autografe opdracht van Guido Gezelle aan J. Vercoullie.

GGA 12 EN 15

Taalkundige notities die Gezelles studie van de Arabische taal illustreeren. Het Arabische alfabet en de cijfers zijn in het handschrift van Macarios Hadade of zijn secretaris. Bij deze notities maakte Gezelle op de volgende pagina zelf enkele aantekeningen en vertalingen. Op dit document staat ook de stempel van de Syrische rondtrekkende geestelijke. Gezellearchief, Filologie

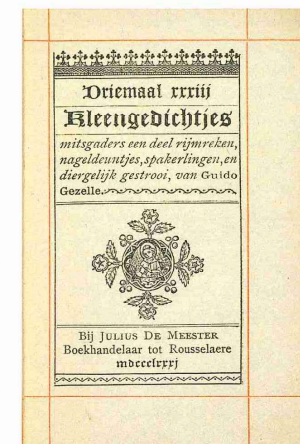
1°	9	8	7	6	5	4	3	2	1
2°	18	17	16	15	14	13	12	11	10
3°	27	26	25	24	23	22	21	20	19
4°	36	35	34	33	32	31	30	29	28
5°	45	44	43	42	41	40	39	38	37
6°	54	53	52	51	50	49	48	47	46
7°	63	62	61	60	59	58	57	56	55
8°	72	71	70	69	68	67	66	65	64
9°	81	80	79	78	77	76	75	74	73
10°	90	89	88	87	86	85	84	83	82

انا نحن انت انما انتم
هو هما هم هو هما هـ
بارككم ابارك ابارك ابارك ابارك ابارك ابارك ابارك ابارك ابارك
باركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم اباركهم

بارك
انا ابارك نحن انت تبارك انما تباركان
انت تباركين انما تباركان انتم تباركون

Titelpagina van Guido GEZELLE, *Driemaal XXXIII Kleengedichtjes mitsgaders een deel rijmreken, nageldeuntjes, spakerlingen, en diergelijk gestrooi*. Rousselaere: J. De Meester, (1881). GGA 15

In het midden van de 19de eeuw werd Europa geconfronteerd met heel wat oosterse geestelijken op zoek naar geldelijke steun. Het ging daarbij overwegend om leden van katholieke geloofsgemeenschappen, die door missionering in het Midden-Oosten waren ontstaan. Daarnaast waren er groeperingen die zich van de oosters-orthodoxe kerk hadden afgescheurd en opnieuw aansluiting zochten bij Rome. De meeste katholieke gemeenschappen kampten met een gebrek aan bidplaatsen, scholen, priesters en financiële middelen. De bedeltochten van deze oosterse katholieke clerici bracht hen ook naar Brugge.

Op 3 april 1856 kwam de patriarch Ignatius Antonius Samhiri samen met zijn secretaris Mamarbaschi in Brugge aan. Tijdens zijn rondreis in de kustprovincie kon hij rekenen op de hulpvaardigheid van heel wat personen. Als dank benoemde hij grootvicaris Joannes Scherpereel en enkele andere religieuzen tot erekanunnik van Antiochië. De uitwisseling van eretitels was wederzijds, want bisschop Jean-Baptiste Malou verleende op zijn beurt de secretaris Mamarbaschi de titel van eredeken van de stad Brugge. Ook andere oosterse afgezanten vonden de weg naar Brugge. In september 1857 was de Syrische aartsbisschop van Homs en Hama op bezoek en op 3 maart 1859 volgde Macarios Hadade, aartsbisschop van Damascus en hulpbisschop van de patriarch van Alexandrië, Antiochië en Jeruzalem. Intussen toonde Rome zich hoe langer hoe minder enthousiast over de talrijke bedelacties van de oosterse clerici en had de paus in januari 1859 verboden nog verdere toestemming te verlenen zonder speciale machtiging van de Heilige Stoel. Toen Hadade en zijn secretaris Alexander Rezkallah in Brugge aankwamen, beschikten ze niet over een machtiging. Grootvicaris Scherpereel die hen opving in afwezigheid van bisschop Malou kon hen dan ook maar voor korte tijd onderdak verlenen in het Brugse Groot Seminarie. Hij voorzag hen van een tijdelijke vergunning om te bedelen. Dit alles meldde hij op 3 augustus 1859 in een brief aan zijn bisschop: "Mgr. Macarios Hadade, évêque d'Antioche, est arrivé ce matin pour recueillir des aumônes. J'ai prié M. le Président du séminaire de lui donner l'hospitalité, et j'ai autorisé provisoirement le prélat à accepter les aumônes qu'on lui donnerait au séminaire".¹ Verdere instructies moesten dan ook van de bisschop zelf komen: "Comme l'avis avait été donné de ne pas autoriser des quêtes par les évêques orientaux sans permission de Rome, je lui ai dit que je demanderais à votre Grandeur ce que vous désirez quant aux quêtes à faire, en un mot, si je puis autoriser des quêtes et comment elles pourraient être faites". Bisschop Malou heeft wellicht goedkeuring verleend zodat Mgr. Hadade en zijn secretaris op bedeltocht konden vertrekken.

Na Brugge reisden beiden ook naar Roeselare. Ze verbleven er in het Klein Seminarie waar ze konden rekenen op de speciale hulp van een enthousiaste begeleider, Guido Gezelle. In de brieven van zowel Hadade als zijn secretaris Rezkallah vinden we verschillende verwijzingen naar Gezelles interesse voor de oosterse talen: "Ik heb bij hem lovenswaardige kwaliteiten opgemerkt waardoor hij dit ambt waardig is, zoals [...] de talenkennis, het vurig verlangen om de oosterse plaatsen en talen te kennen".²

Gezelles (basis)kennis van oosterse talen is minder verrassend dan op het eerste gezicht lijkt.³ Het was in die tijd niet ongewoon om als intellectueel de overstap te maken van het Hebreeuws naar andere oosterse talen. Kardinaal Wiseman, bijvoorbeeld, was professor oosterse talen en bovendien enige tijd "Curator of the Arabian Manuscripts in the Vatican Library".⁴ Ook Gezelle hield zich reeds enige tijd bezig met het Hebreeuws. Reeds in zijn seminarietijd smeedde hij samen met Victor Huys en Al. Van Steenkiste plannen om de Psalmen en het Hooglied te vertalen naar het Vlaams.⁵ Later begeleidde dezelfde Van Steenkiste, die in Leuven bij de Nederlandse orientalist Jan Theodoor Beelen oosterse

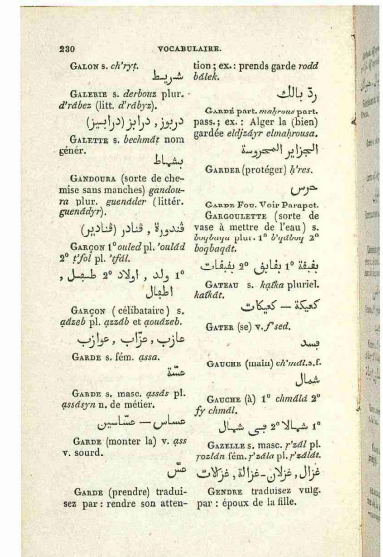
¹ J. Geldhof 1980, p. 320.

² J. Geldhof 1980, p. 322.

³ A. Westerlinck 1980, p. 9-18.

⁴ J. De Mûlemaere 1981-82, p. 301-312.

⁵ A. Walgrave 1923-24, I, p. 79.

naar de invloed van Fabers "practical oriental prose".^{13B}

De studie van de oosterse taal- en literatuur heeft sporen nagelaten in Gezelles werk. Behalve het gebruik van het gedachtenrijm¹⁴ en het prozagedicht lijken ook de *Kleengedichtjes* onder oriëntale invloed te zijn ontstaan. In een eerste ontwerp van de inleiding op *Kleengedichtjes* verwijst Gezelle naar kleine gedichten die vaak bij de Arabieren voorkomen als zijn model: "Zy dienen voor proeve van zekere kleen gedichten die by ander volken zeer in gebruik zyn namelyk by de Araben en hebben geen ander verdienste men schikke ze by die soort van dingen die men bewaert en geern ziet om hun kleenheid zelve. Daerenboven dat ze mogen in eenigerwyze den Heere tot lof den lezer tot nut streken gelyk de allerkleenste zaken in de groote scheppinge Gods is de wensch". Hoewel sommige *Kleengedichtjes* reeds bestonden voor 1859, zijn de systematische inkortingen en het cultiveren van het fragmentarische van latere datum. De inleiding is geschreven op de keerzijde van een schoolwerk van Edmond Deckmyn. Ze is wellicht ontstaan in de grote vakantie na het schooljaar 1858-1859, tijdens of vlak na het verblijf van Macarios en zijn secretaris. Bij de uiteindelijke publicatie van *Kleengedichtjes* verdween de allusie op de Arabieren, maar Gezelles interesse bleef bestaan aangezien hij in een brief aan Van Oye in 1862 schreef: "waorum geen kleen bundelke mindere stukkes, 't is min grepe aen en 'k worde van langs te meer verliefd op kleene kerns van Poesie op de wijze van de araben de rijkste dichters van heel de wereld".¹⁵

Uit Hadades brieven kunnen we bovendien afleiden dat de Arabische taal- en letterkunde niet het enige gespreksonderwerp was. De bakermat van het christendom met al zijn heilige plaatsen fascineerde Gezelle, die opgegroeid was in de schaduw van de Brugse Jeruzalemkerk. De jonge dichter zag niet alleen gelijkenissen tussen het Arabisch en het Nederlands, maar reeds voor de komst van de oosterse gezanten spiegelde hij in zijn poëzie Vlaanderen aan het Heilig Land. In *De zang der bruiloft* uit april 1859 vloeit de Leie als de Jordaan door het Heilig Vlaanderen. In een eerdicht voor het klooster van Bethel¹⁶ in de bundel *Liederen, eerdichten et reliqua* vindt Gezelle het wonderlijk hoe "de Brugsche stad bijna heel 't Heilig Land bevat" en koppelt er Brugse plaatsen via hun benaming aan het Heilig Land. Caesar Gezelle vertelt dan weer dat zijn ook bezoekers rondleide door het historische Brugge en hen al de merkwaardigheden toonde, onder meer "t Heilig Land".¹⁷ Het procédé van de fictieve rondleiding of pelgrimstocht vinden we terug zowel in de passiesermoeven, waarmee hij in 1860 in het Klein Seminarie zoveel succes oogstte, als in de talrijke bijdragen die hij over het onderwerp schreef in *Rond den Heerd*.¹⁸ Dezelfde techniek treffen we ook aan in *L'Histoire de la Terre Sainte* uit 1858 van M.R. Sobrino¹⁹, één van de vele werken uit Gezelles uitgebreide boekencollectie over het Heilig Land.

Toen Gezelle op 6 augustus 1876 een groep Kortrijkse bedevaarders naar de grot van Lourdes te Oostakker begeleidde, bracht de Brugse krant *De Westvlaming* zijn enthousiasme voor uitwendige godsdienstige manifestaties in verband met Jeruzalem. Balthazar, de Kortrijkse correspondent van deze liberale krant, noemde Gezelle spottend "den Jeruzalemschen bedevaarder" en deelde venijnig mee: "Jeruzalem was bijna dood als hij daar [n.l. bij de grot te Oostakker] aankwam; doch hij is welhaast hersteld geweest, door het drinken van een paar kroezen proper water".

talen en theologie studeerde, Gezelle bij zijn Hebreeuwse taalonderzoek.⁶ Zo leverde hij hem in 1857 *Elyma nominum propriorum itemque analysis Hebraeorum, Syriacorum et Latinorum vocabulorum* van Georg Pasor.⁷ Jacob Alings *Fundamenta punctationis linguae sanctae* heeft vermoedelijk op een gelijkwaardige wijze een weg gevonden naar Gezelles bibliotheek (GGB 24). Alting gaat dieper in op de punctuatietekens in oosterse talen als het Hebreeuws, het Syrisch, het Arabisch en het Perzisch. In de 18de eeuw vormde dit de inzet van heftige theologische debatten. Nadat Gezelle hem een exemplaar van *Vlaemsche Dichtoefeningen* had bezorgd, deed Mgr. Beelen in het voorjaar van 1859 zelf een aantal suggesties voor verdere lectuur. Zo raadde hij Gezelle onder meer een Syrische spraakkunst van de protestant Ulmann aan. Toen de Syrische bisschop in het najaar 1859 het Klein Seminarie bezocht, vond hij in Gezelle dan ook een goed voorbereide toehoorder. Gezelle maakt overigens gretig van de gelegenheid gebruik om zich wat Arabisch eigen te maken. Zijn kennis van deze taal was blijkbaar niet onaardig want het lokte naderhand een compliment van Mgr. Hadade uit: "Nous Vous félicitons de vos lignes arabes, elles sont sans aucune faute".⁸

In het Gezellearchief bevinden zich onder de taalfiches een vijftal bladen met Arabische aantekeningen die duidelijk Gezelles studie in samenwerking met de Arabische reizigers illustreren. Op twee bladen vinden we de cijfers en letters in het Arabisch geschreven door de buitenlandse bezoekers. Eén van de bladen is bovendien voorzien van de stempel van Hadade. Op dit blad maakte Gezelle enkele Franse notities maar eveneens Arabische aantekeningen via Latijnse schrifttekens. Twee fiches tonen verder aan hoe hij Arabische vocabularia oefende. Vermoedelijk is het Arabische schrift opnieuw van de bezoekers, terwijl de vertaling en de Arabische transcriptie van Gezelle zijn. Eén van de taalfiches is geschreven op de keerzijde van een Nederlandstalig schoolwerk.

Ook in Gezelles bibliotheek treffen we een bewijs aan van dit Arabische taalonderricht: *Cours d'Arabe vulgaire* van A. Gorguos. De lokstempel achterin het boek kan wijzen op een gift van de aartsbisschop van Damascus. De stempel bevat Arabische inscripties die ondermeer Hadade en matran (= medewerker van de patriarch) vermelden. Het eerste deel van dit studieboekje biedt een overzicht van de Arabische grammatica en is voorzien van oefeningen. Het tweede gedeelte is een vocabularium Arabisch-Frans. Gezelle maakte verschillende aantekeningen in beide gedeeltes. In deel één vinden we aanstrepingen in de tabel met het Arabische alfabet. Het tweede deel illustreert zijn manier van taalstudie. Bij de Arabische woorden noteerde Gezelle (klank)vergelijkingen met het Nederlands en het Grieks. Enkele voorbeelden:

Frans	Arabisch	notitie van Gezelle
1 café	qahoûa	f = h
2 automne	k'ryf	herfst
3 cabaretier	t'bernâdjy fém. t'bernâdjya of locândadjy fém. locândajya	taverne locanda.

De interesse van Gezelle voor oosterse talen en literatuur kaderde overigens binnen de tijdsgeest van de romantiek. Ook Bilderdijk zocht inspiratie in het Oosten en vertaalde heel wat gedichten van Arabieren en Perzen. Gezelle moet zeker fragmenten gelezen hebben van Bilderdijks vertalingen uit Sadi's *Rozentuin*¹⁰, een prozawerk dat ook talrijke korte gnomische en lyrische gedichten bevat. De Perzische dichter Sadi was overigens geen onbekende in Roeselaarse kringen. Uit getuigenissen weten we dat hij binnen het Roeselaarse literaire genootschap zeker werd gelezen en dat hij in het schooljaar 1850-1851 door Pieter Boutens werd vertaald.¹¹ Andere Arabische schrijvers waren Gezelle evenmin onbekend. In een brief van Karel De Gheldere aan Gezelle duikt Lokman op, een Arabisch fabelschrijver en verkondiger van oude wijsheidsspreuken uit de koran: "Het komt mij slechts nu te binnen dat ik u beloofd hadde Lokman's fabels te zenden".¹²

Nog voor de *Kleengedichtjes* werden gepubliceerd, circuleerde in Vlaanderen oosterse poëzie in Duitse vertaling van Friedrich Rückert en August Graf von Platen.¹³ Ook Franse en Angelsaksische literaire kringen waren vertrouwd met oriëntalistische literatuur. Gezelle kende het werk van Lamennais en Thomas Moore. De Ierse dichter Moore verwierf faam in Europa met *Lalla Rookh: An Oriental Romance* (1817), een verzameling van oosterse verhalen. In een brief aan Eugene Van Oye verwijst Gezelle

⁶ Volgens een getuigenis van J. Callebert zou Gezelle in 1858-1859 Hebreeuwse lessen gegeven hebben aan zijn poëticoleringen.

⁷ GGB 449.

⁸ Gezellearchief, Corr.: brief van Macarios Hadade aan Guido Gezelle, Oostende, 26.09.1859.

⁹ We treffen notities aan op p. 4-5, 7, 11, 184, 185, 187, 188, 189, 196, 197, 200, 206, 208.

¹⁰ W Bilderdijk, *Mulsh Eddin Sadi, Spreuken en voorbeelden getrokken uit zijne Rozengard* (1828).

¹¹ C. D'haen 1988, p. 154.

¹² J. Van Iseghem 1980, p. 327.

¹³ Voor een volledig overzicht van de vertalingen in Duitsland en Vlaanderen: zie A. Westerlynek, 1980.

^{13B} Brief van Guido Gezelle aan Eugene Van Oye, Roeselare, 15.08.1858, uitgegeven in: *Sub. brieven*, I, p. 32.

¹⁴ P. Claes en C. D'haen 1989, p. 1-20, en P. Claes 1990, p. 28-42.

¹⁵ J. Van Iseghem 1980, p. 325-329; *Sub. brieven*, I, p. 110.

¹⁶ Bethel is het klooster van de Zwarte Zusters in Brugge.

¹⁷ C. Gezelle, II, p. 23.

¹⁸ *Rond Den Heerd*, I (1865).

¹⁹ GGB 934.

Monsieur le Professeur

J'ai la satisfaction de vous
 recevoir à joint la lettre par
 Mgr. Marinos sous nomme
 de Jérusalem. Je suis heureux,
 le Professeur, de voir que le Pénit
 Pitar apprécie et le haut degré de
 du corps enseignant. A je vous
 avec joie de la distinction si honore
 qu'il vient de vous accorder.

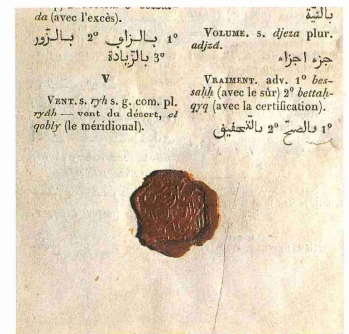
qu'il n'a pas tenu de nos
 Bénédictin, - et nous en le témoign
 dom spécialement afin qu'il parvienne
 prout: sur le signe de la fave
 orateur en science et en vertu, et
 de la union du d'ancien qui est
 accordé dans des prières. Et en di
 et nos souvenirs de lui devant Dieu
 et dévotion qui vous présentez nos
 plus et notre Bénédiction à Mo. L'impie
 et à Mo. les confites.

Donnons et nous en notre
 tradition apostolique, pour faire
 plus d'assurance de notre affection
 comme

مبارك بركاتك
 دمشق وبلطيق
 روم كاتوليك

Dans le cas où
 en photographie
 de votre portrait
 pour avoir exprimé

Lakstempel met eigendomskenmerk van de Syrische bisschop Hadade, in : GOR-
 GOUS, A., Cours d'Arabe vulgaire. Paris : L. Hachette et Co, (1857). GGB 251

Wellicht wordt hier verwezen naar de eretitel "kanunnik van Jeruzalem", door Mgr. Hadade in september 1859 aan Gezelle verleend. Gezelle kreeg de benoeming omwille van zijn "lovenswaardige kwaliteiten [...] zoals de vroomheid, de wakkerere geest, de talenkennis, het vurig verlangen om de oosterse plaatsen en talen te kennen en de karaktersterkte en andere dingen".²⁰ Kwaliteiten die overigens ook op het erediploma expliciet worden vermeld.²¹ Uit de brief blijkt bovendien dat Gezelle de titel wel begeerde, aangezien de vraag om kanunnik van Jeruzalem te worden van hem zelf kwam: "dat ik het ambt waarvan de naam is "kanunnik van Jeruzalem" zou verlenen aan uw geliefde zoon Guido Gezelle, die dit ambt gevraagd heeft".²² De Brugse bisschop Malou antwoordde positief, maar stelde als bijkomende voorwaarde dat Gezelle niet naar het Midden-Oosten zou vertrekken: "Je suppose cependant que le nouveau chanoine ne sera pas tenu à la résidence".²³ Bij het Arabische diploma staken een Franse vertaling en een begeleidingsbrief van de secretaris Rezkallah en één van de directeur van het Sint-Jozefcollege te Torhout waar het oosterse gezelschap toen verbleef.

Op 25 september 1859 schreef dit gezelschap aan Mgr. Malou dat het het bissdom zou verlaten. De Brugse bisschop had hen gevraagd alle bedelactiviteiten stop te zetten. Gezelle zelf werd op de hoogte gebracht van dit vertrek via een in het Frans geschreven brief uit Oostende van 26 september 1859. Waarschijnlijk is hij van de hand van Lodewijk Van Haecke, die toen leraar was aan het Oostendse Onze-Lieve-Vrouwcollege en de oosterse bisschop hulp verleende. De brief is een antwoord op twee brieven van Gezelle. De bisschop van Damascus mocht van zijn patriarch niet terugkeren vóór de winter; hij liet Gezelle weten dat hij zich op 27 september in Brussel en vervolgens in Gent zou ophouden. Gezelle moet de bisschop eveneens om een portret gevraagd hebben: "Comme Sa Grandeur compte faire lithographier son portrait plus tard, il se fera un plaisir de vous en faire parvenir un exemplaire. Dans le cas contraire, il posera en photographie, et accédera au désir que vous avez exprimé dans votre lettre".²⁴

(ED)

²⁰ J. Geldhof 1980, p. 322.
²¹ De vertaling van het erediploma bij J. Geldhof 1980, p. 323.
²² J. Geldhof 1980, p. 322.
²³ J. Geldhof 1980, p. 322.
²⁴ J. Geldhof 1980, p. 322.